

golyót felhuzza, elszakadna, kiürítik a fölborítható ballasztzsekrényeket és a gömb magától felszökik a víz felületére.

Ezer magyar feladat. Lapunk szerkesztőjének, Dr. Rupp Kornél munkája díszes kiállításban elhagyta a sajtót. Ajánljuk lapunk összes előfizetőinek és híveinek figyelmébe. A ki 8 előfizetőt gyűjt a 340 lapos szép kiállítású, érdekes és hasznos könyvre, egy ingyenpéldányban részesül, aki 4 előfizetőt gyűjt, feleáron, aki 2 előfizetőt gyűjt 1 frt 50 krért kapja a könyvet, melynek bolti ára 2 frt. A megrendelések szerkesztőségünkbe is intézhetők, a megrendelési pénzek azonban Hangoz Antal könyvkereskedő címére — Budapest, IV., Calvintér 5. sz. küldendők. Gyűjtőivekkel szívesen szolgál szerkesztőségünk azoknak, a kik a könyvre megrendelést óhajtanak gyűjteni s így tiszteletpéldányhoz jutni.

FEJTÖRŐ.

— Rovatvezető: Csizsár József. —

1. Számtani kérdés.

Kerestetik két szám, melyeknek hányadosa e hányados négyzetével nagyobb 6-nál; a két szám különbsége 4. Melyek a kerendő számok?

2. Történelmi kérdés.

Mi a neve azon honvédelezredesnek, a ki született 1839 június 29. Pardubiczban? Részt vett 1859 az olasz, 1864 a dán s 1866 a porosz háboruban, 1869 a honvédséghez helyeztetett át; 1882 a katonai érdemkeresztet kapta.

3. Természetrizai kérdés.

Mi a neve a pontyfélékhez tartozó azon halnak, a mely a keszeghez nagyon hasonlít, de míg ennek torokfoga egysoros, a kérdéses halé kétsoros? Háta barnás, kékesbe játszó, az oldalak aczulosak, a has felé ezüstösek, az uszósárnnyak tövükön vörösek, hossza 25—30 cm.

4. Képrejtvény.

IRODALOM.

Az 1848—49-iki magyar szabadságharcz története című nagyszabású illusztrált munkából most jelent meg a 87-ik füzet, melyben Gracza György a sibói, boros-jenői, hátszegi, dévai stb. fegyverletételeket mondja el. A füzetben, hogy minél több szöveg férjen el, csak egy kép van: „Vécsey siremléke”. A legközelebbi füzetben immár a kivégzésekre kerül a sor. E fejezethez a Lampel R. (Wodiáner F. és Fiai) kiadó cég rendkívül érdekes s eddig még sehol meg nem jelent egykoru illusztrációkat szerzett meg.

Szerkesztői telefon.

Isztriáig. K. A. Eltettük, elolvassuk, talán jó lesz. — S. G. «Az árva végzete» megérkezett. Elolvastuk. Remek! Soha többet nem neveltünk az életben. Biztos reménye lehet a diadalra. — Ifj. Cs. K. Az alkalmi vers már idejét multa; a másikat hozzuk. Önnek, mint lát-szik, jó érzéke és tehetsége van, csupán arra vigyázzon, hogy minden munkájához előre állapítsa meg azt a fő-gondolatot, melyet ki akar fejteni s aztán ehhez alkalmazzon minden szót. Szívesen buzdítjuk és reméljük, hogy mentül előbb etiam maiora canet. — S. Z. Így nem közölhetők. Minden rajtot külön papírosra kell elkészíteni A kérdezett évfolyamok nem kaphatók. — G. S. Az „Esperanto”-nyelvet közelebről nem ismerjük. Azt hisszük, kereskedők, üzletemberek, ha valamikor elterjedne, hasznát vehetik. De irodalmi, költészeti szempontból az ilyen különlege-ségeknek értéke egyáltalában nincsen. — T. M. Jón. — Miamis. A fogadást megnyerte. A kutya a nyelvén izzad. — „Fesz-pöf”-nek annak idejében az „Athenaeum” emberei Döbrenteit esüfolták, ki derék tudós volt, de stílusában régiességet affektált. — Harmadik kérdésre egyelőre nem felelhetünk, de rajta leszünk, hogy a szerkesztő ur egy esz-madia-szaktanárságot is szerződtessen lapjához, ki az ilyen problémákat megoldja és jutalmul az olvasók eszímáját évnegyedenként megfoltozza. — Somogyi B. Az írószághoz nem kell egyéb, mint nagy fej, egy üveg tinta, toll és sok tiszta papíros; a tanársághoz sem egyéb, mint deák, a ki tanuljon. — Évszakok dicsérete. Oly szépen kér, hogy nem állhattunk ellen. Kiadjuk legalább két strófáját:

Szeretünk, kedves ősz,
Nagyon szeretünk!
Őszszel szülvát, szőlőt
Váltig ehetünk.

De rád sem haragszunk,
Kedves, drága tél!
Hurkával, kolbászszal
Ember télen él.

— Salamon Béla Budapest. Hiszen ez nagyon szép fordítás! Önnek valóságos tehetsége van. Folytassa, mentül többször, szívesen látjuk.

«Kosmos» műintézet nyomása. Budapest, VI., Aradi-uteza 8.

TANULÓK LAPJA

A nmélt. vallás- és közoktatási miniszterium által 1896. május 26-án kelt 26308. sz. alatt
A KÖZÉPISKOLAI IFJUSÁG SZÁMÁRA AJÁNLVÁ.

Előfizetési árak:
Egész évre 4 frt.
Fél évre 2 frt.
Negyed évre 1 frt.
Megjelenik minden vasárnap.

SZERKESZTI:
Dr. RUPP KORNÉL
főgymnasiumi tanár.

Kiadja a „Kosmos” műintézet, kő- és
könyvnyomda és hírlapkiadó részv.-társ.

SZERKESZTŐSÉG:
Budapest, IX., Soroksári-uteza 31.
KIADÓHIVATAL:
Budapest, VI., Teréz-körcut 23. sz.
KÉZIRATOKAT
nem adunk vissza.

Az északi sark vértanui.

A fölfedezők töviskoszoruja sok ember homlokán szagatott véres sebeket és légióra rug a tudományos becsület mezején elsetteknek száma. Egy földrajzi problémának megoldása hajóhadakba és számtalan millióba, szegény hősöknek vérebe és végső sóhajaiba került Ugy tűnik föl előttünk az északi sark mint a halálnak Pauthen-ja; körülötte sok bátor férfiú alusza az örök álmot, kiket megölt a fagy és az éjszaka, az éhség, a medvek és a kétségbeesés. Ismeretlen sirjukon nem ékeskedik virág; sokat közülük elfeledtek és csak egyeseknek neve ragyog északi fény gyanánt a sarkutazók történetén keresztül, mint lángoló memento mori.

A sarknak első halottja a portugál *Corte Reale* volt, a ki 1500-ban megindult, hogy testvérét a Jeges tengeren fölkeresse és sohasem tért vissza; tragédiája Grönland jegén játszódott le. Felsőszázaddal későbbben lapp földön fagyott meg 65 társával együtt az angol *Hugh Willoughby*, komor előpéldáját szolgáltatván Franklin végének. 1580-ban *Jackmann* expedíciója tönkre ment a Kara-tengeren Európa hirhedt jégpinczejében. A holland *Barengt*, a Spitzbergák felfedezőjét, honnan André vakmerő légi útjára indult, 1597-ben Novaja-Zemlja félszigetén érte utól végzete. Végéről vállalata egyik tagjának, Gerrit de Veernek naplója értesít bennünket, melyet a hágai Bareen-muzeumban őriznek.

«A nap — beszéli Veer — elrejtőzködött, oly borzalom fogta el ama sanyarúság láttán, melyet e szerencsétlen embereknek szenvedniök kellett és az ég fekete lepellel fődte magát bánatában. És egy sarki éjszakának ezerszeres iszonyai között Bareng Vilmos,

hogy embereit fölvidítsa — furulyázott». Nehéz eldönteni, mit lehet ez esetenél jobban csodálni: a hollandus flegmáját-e, vagy a vértanunak klasszikus nyugalmát-e, ki a tudomány szolgálatában egy jégszakadékban lelte sirját és szeme egy nyitott könyv, a Mendozától irt Khina története fölött tört meg. Elling Carlsen, egy vakmerő norvég halász, *Carlsen Oláf*-nak, az osztrák-magyar sarki expedíció jégmesterének testvére, 1871 szeptember 9-én megtalálta Novaja-Zmblyán, a 76° 9' alatt Bareng téli tanyáját, megfagyott törmelék köze-pette.

A sark talánya ezután az angol *Trobisher* személyében követelt magának áldozatot, ki az eszkimók törzsét fölfedezte, harmadik északi utazása óta (1578) azonban nyoma veszett. Iszonyu volt *Hudson*-nak sorsa, ki nevet adott Észak-Amerika roppant öblének: ezt visszatérés közben föllázadt legénysége kitette a zordon jég-sivatagra, hol éhhalált halt. Az 1741. esztendőben *Behring* szörnyü magányban pusztult el; elkényszeredetten, erővesztve, élve temette el a lassan hulldogáló hó. *Proncsicseff* hasonló sors érte 1736-ban a Lörincz-sziget-nél; a szegény erőfeszítéstől kimerülve, földre rogyott, mint egy kinzott teherhordó állat s nem tudott többé fölkelni Chariton Lapteff 1740. Ázsia északi fokának körülhajózása alkalmával hajótörést szenvedett. Krotoff expedíciója nyomtalanul tönkre ment.

Sir John Franklin-nak és legénységének sorsa bizonyára mindenkinek emlékezetében él. Százhuszonkét ember pusztult el Vilmos király földjének jegén; egy sem látta közülük viszont hazáját. Megölte őket az éhség és hideg! Mennyit szenvedhettek a boldogtalan

csak ennyit válaszolt: «Vissza érkezett és jól érzi magát».

— Istennek legyen hála, féltem, hogy szerencsétlenség érte. De mondd csak Brown, mi indíthatta e szörnyű embereket arra, hogy engem a sivatagba huzoztak és halálra kárhoztattak?

— Majd napfényre jő minden, gyermekeim, ha otthon leszünk. A váratlan viszontlátás örömeiben teljesen megfeledkezett a fenyegető veszélyről, de most lelke elé toladott annak árnya és mély sóhajjal tette hozzá: «Ha ugyan egyáltalában viszontlátjuk otthonunkat».

— Ne aggódj Brown, a rétség legvitézesebb harcossai vannak körülöttem, szólt bizalmasan Pál.

— De most meg kell szorítanom megmentőnek kezét, Pál, vezess hát hozzá. — Az ifju a bokrokon át a trapperhez kalauzolta őt. Mikor előtte állott, megszólalt Brown:

— Ön megmentette gyermekünket, uram, szeretném megráznai az ön kezét.

Az öreg oda is nyújtotta kezét, de fejét félrefordította és merően nézett a rétségre: «Nem tettem sokat, uram, én csak eszköze voltam megmentésének».

Brown alig hallotta az öreg beszédét, villámszerű meglepetéssel nézett arcába, a trapper pedig kissé nyers hangon folytatta: «A kawok nyomban itt lesznek, ideje hogy puskaik után nézzünk» — és visszalépett a bokrok közé. Brown utána tekintett és halkán kérde Páltól:

— Hogy hívják ezt az embert?

— Itt a rétségen *Szürke Medve*-nek nevezik; valódi nevét nem tudom.

— Különös, mormogá Brown, különös!

A trapper összehitta embereit. Összevéve tizen voltak, tíz harcra elszánt férfi; a két angol bent ült a kocsiban és a nyitott ablakon át látni lehetett Sir Reginaldot, amint egy folyóiratot olvas.

— Ez ugyan hidegvérűen veszi a dolgot, jegyezte meg Walker.

— Ért ön a lödözéshez, uram? kérde a trapper Brownt.

— Azt hiszem, uram, igen, válaszolt ez, föltűnő figyelemmel nézve a trapper arcába.

— Jól van. Puck, vedd magad mellé Brown urat, Pált, Wild Náthánt és az egyik arkansasi legényt, menjetek a túlsó oldalra, kémleljétek ki észak meg kelet felé és fészkeljétek be magatokat a bokrok közé. Walker, Bill Stone és ti ketten (azt a két arkansait értette, kik Brownnal Garfieldből útra kerekedtek), maradjatok nálam. Vigyázzatok azok a férgek csúszva-mászva rohannak meg. Mihelyt sas-rikoltást hallottok, huzódjatok hátra valamennyien a fa-

bástya mögé. Óvatosan löjjetek, puskaiport ne pazaroljatok.

Puck, kinek groteszk külseje más helyzetben nagy föltűnést okozott volna, mint jelenleg, így szólt: «Melletted szeretnék harcolni, bátyám».

— Nem, fiam, neked hátvédet kell képezned, egymagad többet érsz, mint tíz indián.

Engedelmesen távozott Puck melléje rendelt bajtársaival.

— Biztos földözetet keressetek, emberek, szólt az öreg azokhoz, kik oldalán álltak és jól nyissátok ki szemeiteket.

Az arkansasiak, Bill és Walker mindenünnen ótalmazott állásokat foglaltak el. — Az indiánok, kiknek száma vagy száz emberre rugott, széles karéjra oszolva, terjeszkedtek ki és ily módon körülvették az egész eserjést. Egyszerre, mintegy varázsütésre, valamennyien eltűntek és csak lovaikat lehetett látni.

Most a lovak egy része megindult és jobbról balra sebes iramban kezdték körbe fogni a eserjést.

— A ficzkók paripáik oldalán lógnak és tüzelésükkel akarnak bennünket lóvá tenni, mialatt a többiek a fűben lopóznak közelünkbe — szólt a trapper Walkerhez. — Azt hiszik, gyermekek vannak előttük, nem pedig a Szürke Medve és jvas-embere.

Vagy husz paripa, melynek lovasait nem lehetett látni, robogott el egymás után a eserjés mellett. Hirtelen, a nélkül hogy az iram lassult volna elül, a menek melle tájáról el-sütve, több lövés dörrent el, néhány golyó a fak közé repült, de sokkal is bizonytalanabb volt a ezézés, semhogy ártott volna. Egyikük azonban mégis megtalálta utját a kocsi felé Sir Reginald feje mellett füttyült el.

— Arcátlanág! szólt ez és tovább olvasott. Néhány pillanat múlva miközben ismételt lövések ropogtak föl, odafordult az ölbe tett kezekkel üldögélő Fredhez: «Töltsd meg a pisztolyokat».

A kocsi alól főhangzó irtózat, állatias bögés megborzasztotta mindnyájukat. Az ott lappangó négert fölfedezte egy indián, késével akart képére mászni, ám a halálfélelemtől félig eszeveszett fekete föluggrott, torkon ragadta ellenfelét, de oly erővel, hogy a vad elkábult és fülsiketítő ordítózással vagdalta öklével.

— Vegyük elő puskaikat, Fred, szólt Sir Reginald és ismét két lövés zugott el a kocsiból.

A hatalmas ellenállás, melylyel az indiánok várakozásuk ellenére találkoztak, övéiknek halála, az irtózatot jvas-ember, a kocsi bensejéből oly meglepő gyors tüzelés, a szerecsenek fülsiketítő üvöltése: mindez egyetemben

nagyonis sok volt a támadóknak. Bódult réműlettel eredtek futásnak.

— Tölteni! vezényelte hideg vérrel a trapper és rohamos sietséggel töltötték meg mindnyájan fegyvereiket, ő maga fáradságosan, csak jobb kezével.

Brownt és Pált Puck, mielőtt még a trappernek segítségére rohant volna, a fabástya mögé utasította.

— Előre! utánuk! kiáltá a trapper, különben legott megint a nyakunkon lesznek — és a eserjés széle felé tartott. Puck és kísérői hasonlóképp cselekedtek, mialatt a két angol higgadtan töltötte meg puskaikat és pisztolyokat.

Csak Bill Stone maradt hátra, ki még a földön hempergett az izmas ügyes kaw harcossal. «Oh nem, kölyök, ez nem járja így!» ripakodott a vadra, ki ökölesapásaitól elkábitva, már mozdulatlanul hevert ott. «Te becsületes embereket akarsz legyilkolni, kik téged soha, kisujjakkal sem bántottak? De várj csak, te pernahájdor! függeni fogsz, mert Bill Stone-val gyűlt meg a bajod. Én békés ember vagyok, de ha úgy kell lennie, hát védem magamat». Zsebéből szíjját vont elő, guzsba kötötte a

vadnak kezét-lábát váltig szidkozódva és fogadkozva, hogy ő békességes ember, megtöltötte puskaikat és hasonlóképpen a eserjés felé szaladt, honnan lövések hallatszottak.

De itt már csak menekülő vadakat lehetett látni; a kawok veresége teljes volt és az utánuk küldözött golyók csak arra szolgáltak, hogy megmutassák újabb harcra való készségüket. Am a megriadt vadak, kik oly nagy veszteségeket szenvedtek, nem gondolt arra hogy a tusát megújítsák. Mikor a trapper erről meggyőződött, fölkererte az arkansasiak egyikét, hogy örködjék a rétség felé, maga pedig Walkerrel és Stone-val lasaeskán a kocsi felé lépkedett. Itt találkoztak Puckkal ki hasonló módon és hasonló okból lödözött a menekvő ellenség után. Rémülten meredt atyai barátjára, kinek ball váláról vér csöpögött.

— Bátyám megsebesült.

— Alighanem egy golyó van a vállamban. Bah, mit sem tesz.

— Az Istenért, bátyám, had kötöm be tüstént.

(Folytatása következik.)

Euler János.

— Seidl balladája. —

„Halld Mártha, künn kopognak, ereszd be, bárki jött:
Talán szegény zarándok áll a kapunk előtt. —
Hozott Isten, vitézem! Siess, foglalj helyet!
Fehér a kenyerünk s borunk vidítja lelkedet!”

„Nem vágyom italodra, nem esábit ételed:
Ha te vagy Euler János, kívánom — éltedet!
Miképen ellenséged, törtem nemrég reád:
Akkor még élt öcsém és te őt — meggyilkolád

Midőn vértett előttem, esküm az égbe szállt,
Hogy megboszulom rajtad ez iszonyú halált!”
„Ha meg is öltem őt, azt jogos tusán tevém
S ha megtorolni jöttél, itt készen állok én!”

De itt nem harcolandok, gátló falak között,
Hanem, melyért harcoltam, annak színe előtt!
Add azt a kardot Mártha, melylyel őt szartam át . . .
S ha vissza nem jövök . . . Tyrol majd ad neked hazát!”

Az idegen Jánosnak arcán elrévedez,
Emelné rá a karját s lehull erőtlén' ez:
„Jogos tusán esett el, ha megöléd, öcsém . . .
S ha meghocsáthatsz. János, jer, készen állok én!”

S fölbállagának együtt a közel szirt fokán,
Aranykapuját akkor tárá föl a korány
Elő János, mögötte serényen társa jár
S velük versenyt czikázik a tünde napsugár.

Ott állnak már az ormon s előttük föltűnnek
Pompázva és ragyogva a havasi vidék.
A ködből im kivillan szépséges völgyi táj,
Karján piczinyke gunyhók, keblén ezernyi nyáj.

Patakesák csörgedeznek a sziklák mentiben,
Lendül a balsamos lég az erdők mélyiben.
Sejdítheted, hogy itt az Ur lelke szárnyal át.
S kunyhókban és szivekben a béke vert tanyát.

Látják ezt mindaketten s remeg az idegen,
János pedig honukra mutat le könnyeden:
„Öcséd e drága honra, mint árulója tört,
Ezért küzdtem s meriték állok szívébe tört!”

Kemény Aladár.

Tihamér pénze.

— Elbeszélés a «Tanulók Lapja» irodalmi pályázatára. —

A pattogó kályha mellett négy diák kuporodott. Diákok voltak mind a négyen, de nem látszott meg rajtuk: inkább valami elzüllött, Istentől elrugaskodott vén kamaszoknak tűntek fel az első pillanatra, mert a szegényes, rongyos külső, a kétségbeesett arcz, a szűk szoba, bizony ilyesmire engedett következtetni. De viselkedésük, modoruk, beszélgetésük megadta külsejüket, bebizonyította, hogy az igénytelen alakokban nemes lélek lakozik, hogy a fo-zladozó ruha alatt a szív nemes eszméért dobog.

— Van-e még ott künn egy kis tüzelőfa, Náci? — szolt megrázkódva s erősebben szoritva keblére vékony ruháját a legsápadtabb, legvéznább valamennyi között Rózsa Tihamér, a ki összehuzódva lapult meg a kis kályha mellett, melyben a maradék forgács már csak siralmasan pislákol.

Veisz Náci feltápázkodik, megrázza hatalmas testét, szó nélkül távozik; a mint kitarja a csikorgó ajtót, erős léghuzam áramlik a kis szobába, a három diák úgy megrázkódik.

Náci visszatér karjain egy csomó fával, megrakja a nyomoruságos kályhát, mely oly hamar kihül, visszadul előbbi helyére s forgatja a fizikát. Nem lát ugyan valami pompásan, mert már beesteledett, hanem a kályha ajtaján kiszűrődik egy kis fény, odaverődik éppen az ő könyvére: úgy betűzi apránkint a szavakat, mondatokat, fogalmakat alkot, megjegyzi magának, mert az iskolában nincs mentség; a ki előre akar haladni, annak tudni kell.

Tihamér elő kotorász az asztal fiókjából valami maradék gyertyát, meggyújtja a kályha parazsán, odateszi az asztalra. A gyenge fényél észre veszi, hogy Józsa Elek szunyokál, szegényt biztosan leverte az éhség. Tonovits Tasziló pedig néz-néz az üres világba; olyan mint egy szobor, melyben lélek nincs, szinte üvegesek a szemei.

— Te, Tiszi, nem vagy éhes?

A szobor felriad Tihamér kérdésére, felugrik helyéről:

— Gyerekek ne busuljatok, én se busulok, jobb idők is lesznek még; éhesnekéhes vagyok ugyan, hanem az vigasztal, hogy éhesebb is voltam már. Te Náci! talán a Kohn szatócs ad még hitelbe kenyeret, próbáld meg.

Náci olyan szívesen vágná a sarokba azt a fizikát, hogy a szatócshoz rohanjon, hanem kimélnie kell; négyőjüké! Négy ember merit

abból tudományt; azért csak szépen leteszi az asztalra a többi mellé, . . . aztán elrohan . . . Talán még nem tellet ki a becsületek. Nem hiszi, mert Kohn nagyon tisztességes ember.

Visszatér egy egész kenyérrel, meg valami czédulával; a czédulát most nem érnek rá megneézni, a kenyeret felszeletelik, odaülnek újra a kályha mellé-megpirítják a kenyeret, mert az bizony nem mai sült, egy hetes legalább, ha nem több.

— Lexi, mit hortyogsz? Lexi te, szopós baba! Lexi ébredj, van kenyér, ehetsz . . . Lexi, de bolond vagy! . . .

És a kis Józsa Elek szörnyen haragszik, hogy fölkeltek társai, mert szépet álmódott, nagyon szépet. Királyi lakomán volt; már meg is akarta izlelni az ingerlően csábító eledelt, midőn fölébredt a nagy lármára.

— Na, ne haragudj kis öcsém, kis fiam, szolt Tihamér, nesze piritott kenyér, egyél, nesze még egy szelet, ne nézz olyan csunyán Lexim . . .

Mind a négyen boldogok, mert van mit enni, mert van meleg szoba, mind a négyen boldogok, mert úgy szeretik egymást mintha testvérek volnának.

— Tudjátok-e a leczkét, kérdezte Tihamér, el vagytok-e készülve mindnyájan?

— Tudjuk, szoltak egyszerre.

— Helyes, akkor lefekszünk, mert a gyertya fogytán. Lexi, te az ágyban alszol fejtől, melletted Tiszi, lábtól meg Náci; én ma a földön fekszem, rajtam a sor. Náci megvertette az ágyat. Közönséges kis ágy volt, a három ifju oly szépen megfért benne, pedig Lexi kivéve eléggé kifejtettek voltak. Náci vastag, tömzsi, Tasziló csontos, szikár.

Tihamér pedig, mikor a többiek már elpihentek, leült az asztal mellé, atnézte leczkéit. Kezébe akadt a czédula, mit Náci hozott, számla volt, a szatócs küldte. Tihamér sápadt arcza még jobban elsápadt, mikor megneézte; az adósság már 12 forintra rugott. Nagyot sóhajtott, . . . eloltotta a gyertyát, . . . lefeküdt, de alig aludt egy fél órát is egész éjjel.

A négy diák már régen nyomorog; együtt nyomorognak, mert tán könnyebb elviselni a nyomort, ha az közös; de nekik nem ez az elvök, hanem egymást vigasztalni, egymásnak segíteni törekednek erejükből kijolyólag. Mert

csakis saját emberségökre vannak utalva, idegen segélyre nem számíthatnak.

Náci teljesen árva, elhagyott. Ha nem volna szilárd és kitartó, nem is nyujtana neki a kétségbeesett jelenben még a sokat ígérő jövő se vigaszt.

Taszilónak mostohaapja van; a jó eszű ifjut inasnak adta. Hanem két hét alatt hült helyét találták Tiszi barátomnak; megugrott. Beállt diáknak, most senkivel se cserélne.

A kis Józsa Elek már az apját segíti. Inkább nem eszik, hanem az apjának, annak a szegény törődött, tehetetlen öregnek minden hónapban küld egy pár garast. Ugy kuporgatja össze, mert nem nagyon telik a jövedelemből; a tanítványok nem valami fényesen fizetnek.

A kis társaságnak a vezetője, lelke, mindene: Rózsa Tihamér, a legkopottabb, a legsoványabb. Csodálatos lélekerő rejlik benne; oktat, tanít, buzdít, nem csügged el, pedig volna oka rá. A házbérrel hátravannak, azért ő felelős. Kohn szatócsnak már 12 forint jár. Ha rá gondol az a szegény ifju, mégis elesügged egy pillanatra, . . . de csak egy pillanatra. E ponton még nem szabad megakadnia, mert hátra van szegény édesanyja, a ki oly szép leveleket irogat fiának, . . . nem kér ugyan tőle segélyt, hanem Tihamér keresetének egy része azért haza vándorol, haza, valami erdélyi kis falucska, hol egy ütött-kopott vityillóban lakik az édes anyja.

— Gyerekek, szól reggel sürgölődő barátjainak, csekély a kereset, így előbb-utóbb kimerülünk; délután amugy sem kell iskolába mennünk, talán valami mellékfoglalkozás után lehetne nézni, mit gondoltok?

— Talán ügyvédi irodában kapna valamelyikünk állást, szolt Tasziló.

— Vagy könyvet lehetne vezetni úgy délutánonkint, vélekedett Elek.

— Helyes eszme, hagyta helyben Tihamér, még ma tegyük lépéseket.

Csak Náci nem szolt bele, nem is mondott véleményt; csak azt várta, hogy nem parancsol-e valamit Tihamér. Még tán a pokolba is elment volna.

Hanem Tihamér nem parancsolt semmit, leült, összeszámította az adósságot, a mely már szép összegre rugott. Elsején okvetlenül kell valamit fizetni, ez volt számításainak az eredménye; szomorú eredmény . . .

Elementek az iskolába reggeli nélkül; de

nem voltak éhesek, mert nem szoktak reggelizni.

Ugy tiz óra tájban összetakarította szobájakat egy kis töpörödött, sunyi vén asszony, összekotorta, a hogy úgy, elrakosgatott, már t. i. ha az rakosgatásnak nevezhető, hogy az asztal mellől a széket az ágy mellé és viszont az ágy mellől az asztal mellé tette. Aztán ráakadt a megmaradt fél kenyérre. Kanyarított egyet belőle, de visszatette, altól tartott, hogy még meglevő két foga menten kiesik, ha beleharap ebbe a kemény jószágba.

Délben volt ebéd; ritka ebéd, jó ebéd . . . Tihamérnek meghozta az egyik tanítványa a hónappénzt. Náci elküldték a szatócshoz bevásárolni; turót vett meg sajtot; hazarohant vele, hamarosan befűtött . . . Kenyeret piritottak, vigan lakomáztak . . .

Aztán elbolondoztak, eltréfáltak mind aféle igazi diákok. Feledték a gondot, minek is gyötörjék magukat, mikor van meleg szoba, jó ebéd, meg egy kis vigasztaló pénz is . . .

— Ez a Náci nem szólna, ha a ház összedőlne, tán még akkor se, kötődött a kis Elek gyerek.

— Nem az, csak hallgat, mint a sült hal, nevetett Tasziló.

— Ne bántsátok azt a tömzsit, nem tudjátok, hogy a bölcs hallgatva beszél? toldta hozzá Tihamér.

De Náci nem felelt, mikor megunta, dörmögni kezdett, meg az ökleit szorongatta; ettől azután megijedtek. De tüstént el is hallgattak ám! . . .

Akkor azután ment mindenik a maga dolgára. Náci otthon maradt, neki nincs tanítványa; egy volt, hanem azt csunyául elverte, nem bíznak rá senkit; otthon marad tanul.

A kis Lexinek van egy alsóosztályos diákja, hanem az majd egy fejjel nagyobb, mint maga a tanító. De ebből nem következhetik, hogy Elek ne birjon a tökkel ütött tanítvánnyal.

Tonovics Tasziló valami lap szerkesztőségébe jár; ott karmol, korrigál jó sokáig. Hébe-hóba egy kis tiszteletdíj is kijár a számára, hanem az elég ritkán fordul elő.

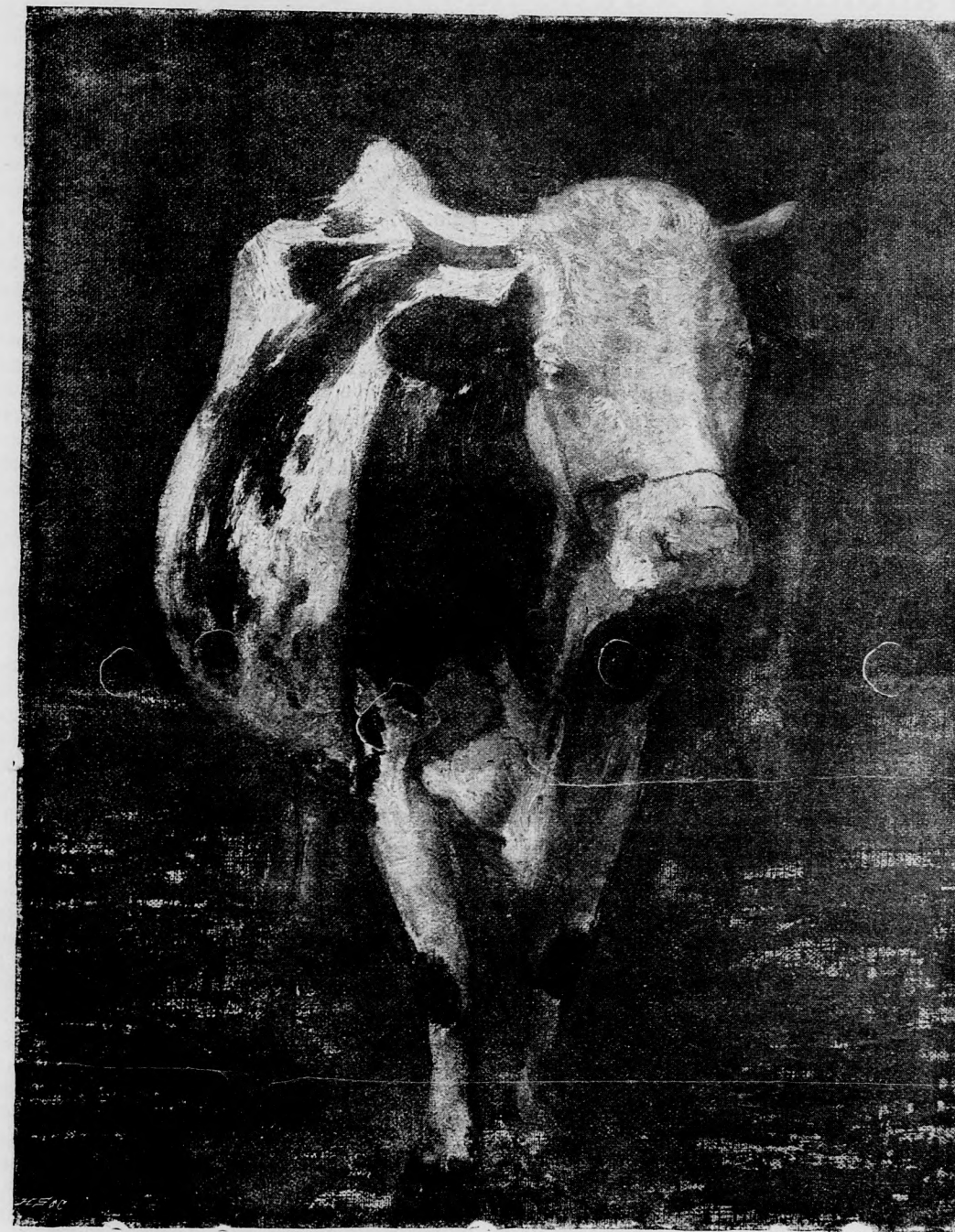
Tihamér is siet tanítványához, siet, mert már elmúlt a kitűzött idő; az pedig nagy baj, mert tanítványának apja szigorú, pontos, katonaviselt ember; azt hiszi, öt percnyi késést nem lehet helyrehozni.

(Folytatása következik.)

Mannheimer G. fest. nényo.

NAGYOSÁS.

TEHÉN.

Grünwald Gy. Imre festménye.

Tanulmányi kirándulásom Dalmáciában.*

Husvétii szünidőmet dalmáciai tanulmányi kirándulásra fordítottam. A tervbe vett hosszabb utazást meggyorsította egy közbe jött baleset, mely az utra menendő hajót érte s ezzel uti tervemet is megváltoztatta. Szívesen vettem fel uti programomba Dalmáciát, mert Utazási könyvtáram egyik közelebbi kötete erről fog szólni s bár több ízben tettem már kirándulásokat és tanulmányokat ebben az érdekes országban, még mindig szűkségét éreztem annak, hogy egyes részeiben újabb tapasztalatokat szerezzek s ismereteimet az egész országra nézve fölfrissítem. Kiváncsi voltam különösen azon változásokra, melyek Dalmáciában az utóbbi évek alatt folytatott kemény politikai és nyelvi küzdelmek nyomán beállottak. Az olasz és szláv elem közötti elkeseredett harcok hullámai annak idején hozzánk Fiuméba is elhatottak s bár ezek alárendelt fontosságuk a geografus előtt, figyelmen kívül még sem hagyhatók; mert a közviszonyok, a népelet megítélésével jelentős szerepet játszanak. Azért már e szempontból is nem csekély érdeklődéssel néztem utazásom alatt szerzendő tapasztalataim elé. A husvétii szünidő éppen alkalmas időpont a dalmáciai kirándulásra. A tavasz ébredése ott már gyorsan viruló növényzettel, virágillattal, meleg napsugárral fogad s az éjszakai hidegről jövő utazó április első napjaiban meglepetve látja azt a nagy különbséget mely hazája és ezen vidék vegetációja között létezik.

Dalmácia a természetnek rendkívül sok szépségével van megáldva. Az a 375 kilométernyi partszegély, mely éjszakai a Quarnero szigetjaitól, délen a Skutari távra nyúlik, oly változatos és oly meglepően szép képeket tár elénk, minőket még a szépségeiről híres Olaszországban se találunk oly sűrűen és oly nagy számmal. A partszegélybe néhol fjord-szerűen nyúlik be az Adria, melynek hullámaiban ötvennél több kisebb-nagyobb sziget sorakozik egymás után, a szárazföld elé. Aztán a kisebb sziklaszirteknek, scogliknak, százakra menő száma tűnik fel itt-ott a kék hullámokból.

A nagy partok felett hosszú sorokban vonulnak el a festői hegyek, melyek itt-ott még hóval vannak borítva. Alattunk a buja növényzet délszaki pompában virul. A tájképi szépségekhez csatlakozik a történelem érdekessége. Reánk magyarokra meg különösen vonzó erőt gyakorol Dalmácia. Nincs egyet-

len pontja se, mely hazánk történetében ne szerepelne.

Az Árpádok korában a magyar hadsereggel diadallal járta be e vidéket, magyar fegyverek nem egyszer fényesen mérköztek meg itt Velence hatalmával s a magyar korona leszorította a szárnyas oroszánt a város falairól és palotáiról.

Mindez rendkívül érdekessé teszi előttünk Dalmáciát, melynél kisebb kirándulásra hálásabb, érdekesebb helyet alig találhatunk. Aztán olyan közel esik hozzánk, itt van egészen a közelünkben, könnyű szerrel és kényelmesen meglátogatható. A Magyar-horvát (Ungaro-Croata) Tengeri Gözhajózási Részvény-társaság élénk összeköttetést tart fenn Fiume és Dalmácia között. Hetenkint két gyorsgőzös és négy posta hajó futja be Dalmácia partjait és a szigeteket. Fiuméből 36 óra alatt juthatunk le Cattaróig, az ország legszélsőbb pontjára, Montenegró határáig, mialatt az ország főbb helyeit is futólag megtekinthetjük. A hajók járata úgy van beosztva, hogy a fontosabb pontokon megszakítva utunkat, sűrűen találunk hajót a tovább utazásra.

A ki az országot tanulmányozni akarja, az ne válassza a gyorshajókat, mert azok csak futó áttekintésre alkalmasak. Tanulmányozás céljából utaztam magam is, olyan járatokat választottam, melyek minden helyet érintettek és hosszabb ideig maradtak a kikötőben. Azonkívül utazásomat gyakran megszakítottam s más gőzessel folytattam.

Első utamat a Pola gőzessel tettem Zaráig. Lassan és sok kikötő érintésével közlekedik ez a hajó a Canale di Maltempo, a Morlák csatornák és a szigeteket megkerülésével; de ez kellett most nekem. Fiumétól Zaráig 80 tengeri mértföld a távolság, melyet rendszeren 8—8 óra alatt tesznek meg a hajók; de a Pola a sok kitéréssel 136 mértföldnyi utat futott be Zaráig, 14 óra alatt. Utunk azon a csatornán át vezetett, melyet Gonosz idő csatornájának (Canale di Maltempo) neveznek s a borsaszélnek örökös hazáját képezi. Ha másutt szép, cserdes is az idő, itt állandó a rossz tenger s a hajósok igen jellemzően azt mondják a vidékről, hogy itt az évben 14 hónapig tart a bóra. Nekünk is megmutatta magát a bóra, derekasan megtánczoltatta hajónkat s a tenger hullámaival arczunkba csapdosta. A kapitány ezt föl se vette, neki ez szép idő volt, tempo di bagno-nak mondotta; meg is fürdöttünk volna derekasan, ha a hajófülkében nem keresünk menedéket, míg kiérünk a rossz hírű csator-

nából. A mint a Veglia szigetén fekvő Bescannova városon túl Pervicchio scoglionál kiértünk a csatornából s bementünk a Quarnero-loba, azonnal megszűnt a szél, csendes lett a tenger.

Feltűnt Cherso szigetének keleti partja, majd a távolban Lussin szigete, melynek éjszakai partja felett magasan terül el a szomszéd-szigetnek legmagasabb pontja az Ossero hegy.

Majd Arbe szigetéhez közeledtünk. — Ez az első sziget, mely Dalmáciához tartozik. A hasonló nevű város két öböl közé benyúló földnyelvre épült és már messziről festői csoportban feküdt előttünk a földnyelv magaslatán. Arbe hazánk történetében, az Árpádok alatt, jelentős szerepet játszott, a dalmát szigetek között első helyen állott már fekvésénél és élénk kereskedelménél fogva.

Dalmácia már egészen hatalmában állott Kálmán királynak, a ki 1102-ben Zara Vecchiában (O-Zarában) Horvát Dalmátország királyává koronáztatta magát, mikor a makacs Arbe még mindig vonakodott magát a magyarok hatalma alá rendelni. Hosszu és kemény harcokat vívtak a magyar hadak e sziget birtokhaveréseért. Az arberiek, mint egyáltalán a többi dalmát szigetek is, nem rokonszenveztek ugyan Velencével, de azért még sem akartak tőle elszakadni; mert féltek hatalmától s nem reményltek elég oltalmat a magyar királyoktól, a kik a szigetek védelmére nem rendelkeztek hajóhaddal. Innen magyarázható az a makacs ellenállás, melyet a magyar uralom ellen kifejtettek. Ebben az arberiek okoztak a legtöbb bajt a magyar királyoknak. Ha meghódoltak is, hűségük nem volt tartós, minden alkalmat felhasználták, hogy a magyar koronától elszakadjanak. A velencei uralom tartós nyomot hagyott a szigeten. A várost körülzáró falak, a szárnyas oroszánlával díszített kapu, a templomok építése a különálló harangtoronyok és azok építésmódja a templomok belső díszítése, maga a város, az ő szűk sikátorjaival, romladoszó palotáival mind Velenczére emlékeztetnek. A mily festői Arbe városa távolból, ép oly szegényes, piszkos, elhagyatott a város, ha közelebről megnézzük. Az egykor hatalmas, büszke városnak ma alig van 1000 lakosa. Palotáiban ma arisztokrácia helyett szegény pórok laknak, a kik nagy nyomorban tengenek. Utcáin jobbra csak nőket és gyermekeket találtam. A férfiak elmennek messze földre munkát keresni. A Quarnero-ban, a Balatonon, a Dunán sok arbei matrózzal, hajóssal találkoztunk. Földjüket műveletlenül, parlagon hagyják s inkább messze földön nyomorogva

keresik kenyerüket, hogysem a föld munkálásával foglalkozzanak.

Arbénak sok temploma és hét zárdája van. A dombon, mely még a XIII-ik századból való, nagybecsűek a szentélyben levő kanonoki székek, melyek 1445-ben készültek és velencei fafaragásokkal vannak díszítve. Az arberiek büszkén mutogatják az idegennek e kincsüket s nem mulasztják el elmondani, hogy egy angol 28 ezer forintot ígért e székekért, azonkívül, hogy még új székeket állíttatott volna helyükre.

Arbe szigete edes vízben nagyon gazdag, van 128 édesvízi forrása Tájéképileg is igen szép, erdős magaslatai mögött hosszú sorban terült el a Velebit hegylánc, mely akkor hóval borítva ragyogott a nap fényében.

Arbe szigetével szomszédos Pago szigete, mely 224 négyszög kilométer terjedelmű, éjszaktól dél felé hosszan nyúlik el a szárazföld előtt, mellyel a Montagna csatornát képezi. Majdnem öt óra hosszat hajóztunk a sziget hosszában, mialatt két helyen is kikötöttünk, Novaglian és Valcassioneban. Az előbbi helység plébánosa velünk utazott a hajón, Veglia szigetén járt, hogy bemutassa magát új püspökének, a ki nyolcz nap előtt foglalta el a széket. Ez a derék pap sokat beszélt nekünk a szigetről, annak lakóiról és a papság állapotáról a szigeteken. Pago szigete nem oly emelkedett, mint Arbe, nem is termékeny; erdős, cserjés területei inkább csak baromtenyésztésre alkalmasak. Növényzete nagyon gazdag és változatos. Rendkívül sok a vad zsálya, mely a sziget legelőit elborítja s a kecskék tejének illatos kesernyes ízét ad. Az itt készült sajt-nak is ilyen íze van s ezért nagyon híres és kedvelt egész Dalmáciában.

Nagy csapása a szigetnek a kutatej (euphorbia), mely különösen Novaglia hegység egész vidékét annyira elborította, hogy minden növény tenyészetet elpusztított maga körül. A növény akkor már virágjában volt, sárga takaróval vonta be az egész vidéket. Mikor a virág elvirít, egészségtelen kipárolgásával lázokat okoz a lakosság között, mely tetlenül nézi ezen ártalmas növény továbbharapódzását s csak panaszkodik fünek-fának a kormány ellen, hogy helyettük ki nem irtja a gyomot földjeikről.

Pago szigete eltakarja előlünk a szárazföldet, mely fölött a Velebit festői láncolata még folyton előttünk pompázik. Innen látható a maga teljes szépségében. Számos kimagasló csúcsa között fürkészve, keresem a Sveto Brdo, (a Monte Santot), mely 1753 méter magasan emelkedik ki több társai közül, melyet 1888-ban

*) Mutatvány szerző legújabb művéből.

a heglánczhoz számos mondát kötnek a délszlávok. Itt lakik a felhővárakban a hegyi tündér, a villi, melyről annyi ének jár szájról-szájra a nép között.

Hóval fődött heglánczon csapong a szemünk egyik irányban, míg egy szempillantásra, nyugat felé, a végtelen tenger hullámaiból emelkedő szigetek kötik le szemünket. A scoglik, sziklaszirtek, mint elhintett morzsák tűnnek föl. Vannak közöttük lakottak és vannak gazdátlanul állók, valóságos senki szigetei. Amott a távolság kékes sziklaszigetek; többen vannak egy csoportban. Szegény lakosai halászáttal tengetik életüket; de azért megengedhetik maguknak azt a fényűzést, hogy egyik szigeten van az élők lakása, a másikat halottjaik számára rendezték be temetőnek.

Közelben, távolban sziget és sziget van minden irányban. A magas Ulbo mögül csak kissé

latszik ki Selv, ettől délre latszanak Premuda körvonalai, majd tovább délre Melada szakadozott alakja bontakozik ki; körülötte a kisebb szigetek egész raja sorakozik. Mi a Pago alatt elterülő Puntadura sziget irányában haladunk. A tenger hullámai itt mélyen bevágnak a szárazföldre s számos kisebb öblöt képeznek. Az egyik esatornán a sziget és szárazföld között bejutunk a Velebit alatti magyar-horvát tengerpartnak történelmileg érdekes vidékére.

Itt a szárazföldre mélyen benyúló medenceze Mari di Novigrad (Novigrad tengere) nevet visel. A tenger hullámaiból kiemelkedő sziklára épült Novigrad vára szomorú emlékü a magyar történelemben. Nagy Lajos özvegyét, Erzsébetet és leányát Máriát 1387-ben e várban vetették fogságba a horvátok. Erzsébetet később leánya szemeláttára megfojtották börtönében.

Dr. Erődi Béla.

Eötvös: Magyarország 1514-ben.

— A «Tanulók Lapja» számára írta: *Kunfi Zsigmond.* —

Általában nincs nagy activ szerepe a cselekvényben, inkább úgy tűnik fel előttünk, mint az epikai hős, a kit az események sodra gyakran akarata ellenére is magával ragad. — Egyéni vonásai nem igen domborodnak ki; ámbar némely jelenetben kétségkívül megragadja figyelmünket és részvételünket; így összekocczanása Bebek Ferenczcel előhangját adja meg az egész bonyodalomnak; bátorsága és lelki ereje, különösen a börtön jelenetben, valóban csodálatos és bámulni tudjuk csak ezt a székely vitézt, ezt az egyszerű harczost, kiből ekkor valósággal a felmagasztosult hivatás szózata csendül felénk; testvéri szeretete Gergely iránt megható, ámbar ezt is sokszor elnyomja a természetes vadság hangja.

Dózsa Gergely is ott született a székely hegyek közt, melyek csak a napsugaraktól, de nem a gyávaságtól szoktak pirulni: egyformán szerette a szabadságot bátyjával és bátorságban sem maradt mögötte; csak óvatosabb, előlátóbb ama. Szalercsi Ambrus gyenge, gyáva ember, ki még a gyalázatot sem tartja drágának az életét. Imre vitéz és Márton pap a nép nyelvén tudnak beszélni és keblüket izzó gyűlölet tüzei a nemeség iránt. S ott hullámszik a hősök alakjai mögött a nép változó hangulataival, váltásos meggyőződés, sőt a rajongás hévével, hogy megküzdjön uraival és elnyomóival. Kitűnő rajzát adja

Eötvös a tömegnek és valóságos kis remekmű e tekintetben az excommunicatio jelenete, melyhez hasonló nép-psychológia szempontból csak egyet ismerék: a nép rajzát Shakespeare Coriolanusából. A minden csekélység iránt fogékony néplelek, a mely a pillanat hatása alatt állva, nem azt követi, kinek igazsága van, hanem azt, a ki szebben és jobban tud az ő nyelvén beszélni. Hogy csak egy két találó vonást említek a sok közül: mennyire jellemzetes, mikor a kiátkozás jelenetében a feszület leesését csodának tulajdonítja, vagy mikor Dózsa rettentő tekintetének varázsa alól felszabadulva a békepárthoz áll nagy zömük. Beszélgetésük elmondása, közbekiáltásaik, mozgalmas alakjaik Eötvöst a nép ritka élesszemű ismerőjének tüntetik fel.

Ugy mondhatjuk, hogy a politikai fejlemények áradatán kívül áll három alak: a szerelem képviselői: Fruzsina, Klári és Orbán s a két utóbbinak sorsa tragikus; Fruzsina Klári és Orbán szerencsétlenségének oka, ámbar ő legjobb és legszerényebb teremtések közül való, egyszerű, szerető Pált, ime egész egyénisége és története. Az ő szerelme és a hold, bár kissé hideg, de tartós világossága, Klári szenvedélye perzselő tűz, a mely mindent megemészt, elpusztít, de legelőbb önkeblét önti ki. Szép és meg van áldva más mindeu földi jóval is; szerencsétlensége heves, forró sze-

relme és természete, hogy mint az Azrak, ő is csak egyszer tud szeretni. De ez a szerelem azután eltölti keblét, úgy, hogy más számára üresség nem marad benne; végzete hogy ezt a nagy, mindent megolvasztó indulatot méltatlanra pazarolja. Mennyire uralkodónak kell lenni mindenekfölött keblében eme szenvedélynek, a mely ki tudja vetköztetni nőiségéből és valóságos furiát alkot belőle. Mert az a boszu és gyűlölet, a mely Klári lelkében él, nemcsak, hogy nem nőies, de sok tekintetben emberi sem. Szerelme vakká teszi s boszuját az ártatlan Fruzsínára irányítja, pedig szerencsétlenségének egyetlen oka Ártándi Pál jellemtelensége. De az egész idő alatt a boszu mellett ott él lelkében a szerelem, a kételkedés mellett a hűség és Klári boldog; de a mikor teljes meztelenségében áll előtte Pál jellemtelensége és rút önzése, ideáljai összetörnek és keblében csak a boszuállás rettentő igéjének hangja beszél; de végzete, hogy ezt se elégithesse ki, mert boszuját eladja Pálnak apja életét kapva érte cserébe. Ez a tett a glóriát ragyogtatja Klári felett, sárt és gyalázatot szór Pál alakjára.

A szerencsétlen szerelem másik hőse Orbán, Telegdi volt jobbágyának fia, kit az ősz kincstáros ur módban neveltetve házában tartott e mindenféle jótéteménnyel elhalmozott. Orbán átélte mind a kinokat, a melyeket annak szívet marcangolják, akiket sors más világba állított mint a mely születésöknél fogva megilleti őket. A hála ura iránt és nagravágyás élt egy ideig lelkében; de részint akaraterejének ez irányban való gyengesége, másrészt szerelme Fruzsina iránt, akadályai emelkedésének. Ez a szerelem oka szerencsétlenségének és halálának. Gyermekkora óta együtt növekedve Fruzsínával, ez iránta testvéri szeretetet, ő a leány iránt szerelmet érzett; a szegény jobbágy fia fel meri emelni szemét az ország egyik főrangú hölgyéhez, ez oly vétek ama korban, melyre a halál sem elég nagy büntetés. A hálán kívül ez a nagy szenvedély tartja vissza, hogy a keresztetek soraiba álljon, a hol az ő tulajdonképeni helye volna, hogy ott a nép igazaiért küldjön; ez a szerelem teszi oly erőssé, találékonnyá, sőt bátorrá Fruzsina megmentésében. De a szerelem, a mely az egész korszak felfogásával ellenkezik, társadalmi nézeteivel a legélesebb ellentétben áll, nagyságában egyszersmind tragikus, Romeo szerelmének csak két család gyűlölsége az akadály, de a szerelmeseknek nem marad más választás, mint a halál; mennyivel természetesebb, hogy Orbánt szerelme tragikus végbe sodorja. Igazi tragikus alak: egyideig tud szen-

vedélye fölött uralkodni, de a mint az egyszer teljes nagyságban kipattan, végzete a bukás, a halál felé sodorja. Nemcsak viszonzásra nem talál, de a látszat oly tettek elkövetésével vádolja, melyek becsületességét is tagadni látszanak. Így keblének két érzelme, létezésének alapjai megsemmisültek és Orbánnak csak egy vágya van: meghalni. Ott éri el a halál a csatamezőn s halálával végső fejleményéhez ért az ügy is, melyhez kétségbeesésből csatlakozott. Az egyetlen igazán tragikus alakja a regénynek, mert sorsát a halál is megpecsételi. Lőrinczben és Kláriban is meg vannak a tragikum elemei, de hiányzik belőlük a szenvedélynek ama szertelensége, a mely más megoldást nem hagy a hősnék, mint a halált; mindketten megalkusznak a sorssal, Orbánnak alkudni nem, csak halni lehet: részvételünk teljességét ő nyeri el.

Szomorú képek, gyászos világ: haldokló ország, kiégett emberi szív, de két alakban megjelenik előttük az élet derültebb felfogása, az élet balzsamaként, a sebek ire gyanánt: humor. Egy vén kisasszony, kinek feje felett felszárad tovatünt, a ki vénülni nem akar s méltó párja egy szabó, a ki nagyembernek képzelet magát, az ollót, hőst tüzelő kardnak, a tüt a kormány pálcájának, a ezernát gyeplőnek. Bebek Katalin, Fruzsina nagynénje és Ollósi uram, a bibornok udvari szabója, gyakran csainak, a legszomorubb események között is mosolyt ajkainkra. De hiszen szükségünk is van erre a felderítésre, mert a kor és a kör, melyben eselekvényünk játszik szomorú és sivár, a mint azt fennebb, a jellemek fejtegetése közben, kifejtani igyekeztem. Feltűnő Eötvös korrajzában a részletes fejtegetés, a történelmi események szabatos és hű elbeszélése, a mit a költő felfogásából magyarázhatunk. Eötvös anis azt tartja, hogy a történelmi regénynek az általános művészi és erkölcsi feladatokon kívül különös kötelessége a történelem népszerűsítése; szerinte a hír, melyet a történelmi személyiségek magoknak kivívtak a tulajdon legszentebb joga, a melyet megváltoztatni, vagy meghamisítani ép oly kevéssé lehet joga a költőnek, mint bárki másnak; ha a költő a történet íteletét hibásnak tartja, iparkodjék kügazítását elősegíteni, de ezt az igazságot, vagy az annak tartottat önkénytelendíteni megboesáthatlan vétek. Ezért lépnek Eötvös alakjai oly biztonsággal elénk, de ezért van az is, hogy korrajza sok tekintetben inkább a regényes felfogásu történetíróra, mint a költőre vall. Innen van, hogy sokszor megfeledkezve arról, hogy ő regényt ír, nagyon is részletesen beszél a történelmi eseményekről,

néhol fáraszt, néha szívesen lapoznánk kettőt könyvében; de azért ritka a hely, amelyik untat, mert Eötvös nagy tapintattal tudja beilleszteni a kérépeket a cselekvénybe, a költött mesét a történeti keretbe. A regény anyagának elrendezésnél a francia regényírók után indul: a cselekvénynek váltakozó szárait ügyes kézzel szövögeti össze a kész történeti kélmével, minden fejezetben más és más szálal fűzve a rokkára, úgy, hogy érdeklődésünket állandóan felkeltve tartja s nem vesszük észre sem a költő fáradságát, sem a rokka zakatolását, csak a kész pompás szöveget. Eötvös teljes egyénisége benn van e regényben: Eötvös a költő, az államférfi, a szónok és a bölcselő.

Egyes helyeken oly lendülettel ír, költői szépségekben oly gazdag helyei vannak, hogy csak bámulunk. Nem érezzük a Karthausi képeinek túlhalmozottságát, sem a Falu jegyzőjének sokszor unalmas fejtegetéseit: mindezt az alkotó költői képzelem, az aurea mediocritas elvét tartva szem előtt, szerves anyaggá gyúrta. Különösen kiemelem itt Lőrincz beszédeit, melyek nemcsak mint költői művek, de mint szónoki beszédek is kiválóak; Bakács monológját, mely a nagy bibornok lelkének legtitkosabb rejtekeit tárja fel; a szép jeleneteket, Dózsa lovagá ütletésének mozgalmasságát, melyek a költő jelenítő erejét dicsérik.

Nyelve is szebb, sőt magyarosabb is; nincse nek nagy hosszadalmas körmondattai, a me-lyek a minő mértékben emelik a szónoki pró-lyát, gyakran oly mérvben rontják a költői stílust. Párbeszédei elevenek, érdekesek s ál-talan az egész regény magán viseli a bélye-get, hogy Eötvös kiforrt, megállapodott elvek-hez és világfelfogáshoz jutott költői elméjének terméke.

S nem rontja a regény költői hatását és értékét, hogy némileg irányregénynek tudjuk, mert a költőiségből nem áldozott semmit a politikai és társadalmi célzatnak. Mi nem vagyunk ama meggyőződésben, a mit Eötvös néhány kortársa vallott, hogy nem méltó a fenséges poesist köznapi czélok szolgálataiban hajtani. Mi e czélt, melynek megvalósulása magyar nemzeté tette a magyar népet, nem tartjuk sem köznapiinak, sem alacsonyának. És hála Isten a magyar politika sem tartotta annak és Eötvös vágya teljesült, ez, mint sok más és élte alkonyán örömmel tekintett vissza pályájára, mert beteljesült, a mit költeményében kért magának:

Márványszobor helyébe,
Ha fennmarad nevem:
Eszméim győzedelme,
Legyen emlékelem.

(Vége.)

A drótvezeték nélküli táviratozás.

— A „Tanulók Lapja” számára. —

A természettudomány minden felfedezésének kétoldalu jelentősége van: a felfedezések tudományos értékét, mindig egy általános, praktikus érdek kíséri. Ily szempontból kiin-dulva e néhány sor csak egy régebbi cik-künk (Mi a vilamosság? «Tanulók Lapja», 1897. évf. 15. szám) folytatása, mely egy új felfedezést ismertetett és kimutatta annak korszakos fontosságát; hátramaradt tehát, mint már ott említettük, valami, a mire, a meny-nyiben már lehetséges, most akarunk megfe-lyelni.

Az idézett cikk elénk állította a híres *Hertz Henrik Rudolf* (1857—1894) kísérleteit, me-lyekkel kimutatta, hogy a villamosság úgy, mint a fény-, hő- és hanghullámok, hullám-mozgással terjed tovább. A felfedezés átala-kitotta a vilamosság eddigi tanát; de nem maradhatott csak egyoldalu theoria: bevitték a praktikus életbe is, még pedig oly módon, mint azt a physikában sokszor látjuk. Az

elektromos hullámoknál ugyanazon törvények érvényességét keresték, a melyeket már a többi hullámmozgásnál általános, vagy spe-cziálisan kifejtettek. Ily úton jutott egy fiatal olasz ember Speziában a czimben már jelzett kérdés megfajtására, melyen már évtizedek óta dolgoztak.

A régebbi faradozások nem voltak minden eredmény nélkül; de egy felfedezésre csak akkor mondjuk, hogy praktikus az eredménye, ha minden követelménynek megfelelően talál alkalmazást.

Mivel az új mód, mely a Hertz-féle hullá-mokon alapszik, teljesen különbözik a régi el-járásoktól; azt hiszem hogy nem lesz érde-ktelen a régieknek rövid vazolása.

Már régóta gondoltak ily módon történő táviratozásra. A legelső kísérletek az ötve-nes években, több helyen is történtek. Azon-kivül sokat kísérleteztek Schwendler és kü-lönösen az angol *Johnston* (1879-ben) ki a

kísérletezést oly helyeken folytatta, hol a ká-belvezetékben valami baj történt. A mód kö-rülbelül a következőkben foglalható össze: A küldő állomásánál egymástól jelentéktelen tá-volságra eső helyeken igen erős áramot boc-sátanak a földbe, mely itt vezeték gyanánt szerepel.

Az áram, ha elég erős, jó távolságra, eset-leg a felállított megfigyelő helyig bir ha-tolni. A megfigyelő helyen lévő telefon-ké-szülék a földnek két másik, szintén egymástól távol elhelyezett pontjával áll összeköttetés-ben és így az esetleges áramfenakadást vagy áramváltozást meg lehet határozni. Ugyanis használható a víz is vezetőnek, a mely még sokkal gyorsabban működik. Berlinben 1894—96-ban sok ily összeállítása kísérletet eszkö-zöltek és aránylag szép eredményképen mond-hatták ki, hogy szárazon mintegy 10 km.-re, vizen 5 km-re sikerült az áram felfogása. — Hasonló czélu kísérleteket végzett az angol *Prece* induktív áram segítségével: A feladás helyén igen nagy dimenziós dróttekeresből küldte az áramot, melyet a 8 km. távolságban elhelyezett állomáson lévő dróttekeres fogott fel. E felfogó tekeres végén telephon készülék volt megerősítve, melynek czélja már ismeretes.

Ily kísérletek nehezen hajthatók végre és inkább tudományos értékük jöhet számba. Az új felfedezések, melyekről most sokat beszél-nek, már tovább mentek és ügyes kidolgozá-suk sok reményre jogosít fel. E kísérletekben legnagyobb érdemre tett szert az olasz *Marconi*, ki jelenleg 22 éves és távirada állomás-nál hivatalnok. Az ő okoskodása, mint már érintve volt, a következőkhöz alapul: Ha az elektromosság hullámmozgásra van vissza-vezetve, nem lehetne-e kimutatni, hogy úgy, mint a hang rezonantiát (együtthangzást, itt szóljunk inkább együttrezgésről) kelt a testek-ben? A hangtűneményeknél fellépő rezonantiát mindenki tapasztalhatta: ezen alapszik a hang-villa erős hangzása, ha asztalra vagy más szilárd testre, vagy ha vele egyhangu tér felé helyezzük; ezen az egyenlően hangzó szerek hangzása, ha csak egyik működik közülök, ezen végre a legfontosabb hangfelfogó a fül működése *Corti*-féle ivec. *Marconi* látta, hogy mily fontos tünemény a hanghullámoknál a rezonantia és így jutott a fenti kérdésre, me-lyekre sikerült igen elmésen válaszolnia. Az elektromos hullámok is birnak rezonantiára, mi legfényesebben nyilvánul a drót-nélküli táviratozásnál követendő eljárás alkalmával. *Marconi* igen ügyesen állította össze kísérleti eszközeit, melyeket ő oscillatornak és kohaesor-

nak nevezett el. Ezek úgy működnek, mint az említett két hangzótest, melyek közül az egyi-ket hangzásra birják és ez által a másik is hangzani fog.

Az oscillator, mely két nagy fémgolyóból áll, egy *Ruhmkorff*-féle induktor által kap erős áramot, ez az aetheren át a Hertz-től felfede-zett transversalis hullámok alakjában terjed tovább és a kohaesorban rezgéseket idéz elő. Mivel az elektromos hullám nagy hullámhossza miatt egytuttal nagy áthatoló képességgel van felruházva, elvan érve azon nagy eredmény, hogy jókora távolságra, sőt hegyeken, házakon és egyéb nagyobb akadályokon keresztül is vezethető az áram. Az oscillator van tehát hivatva a hullámmozgás megindítására, a kohaesor pedig annak felfogására, a mi a re-sonantia tünemény alapján történik. Ezen alapszik az egész.

Érdemes lesz *Marconi* két eszközét pinto-sabban megvizsgálnunk. A feladó u. n. oscilla-tor két nagyobb fémgolyóval áll szoros össze-köttetésben. A két kis fémgolyó kapja az induktív dróttekeresből a rendes két elek-trodja által az áramot, mely rendszeren *Rukin-korff*-féle induktorból nyerhető. Az egész esz-köz izoláló anyagból készült dobozban van. Az oscillator neve onnan ered, hogy ezen készülékből bocsátjuk az áramot, mely az egész körülötte lévő közeget oscillatióba, rez-gésbe hozza.

Innen terjed azután az áram a *Herz*-féle hullámokban a felfogóhoz, az u. n. kohaesorba. A kohaesor működése igen érdekes jelentő-sége azon alapszik, hogy a hullámot fémből való igen parányi (füreszelés után maradt) tömegecskéken vezetni keresztül. E tömegecs-kékben, ha batériával állnak összeköttetésben nagy foku ellentállásuk miatt nem keletkezhe-tik áram, de mihelyt elektromos hullámoknak vannak alávetve, együtt rezgésükkel az így felfogott áramot igen erősen tovaterjesztik, mert a hullámok ellentálló képességüket igen csökkentik. A tömegecskéék szoros kohaesója szükséges, hogy e megfigyelés értelmében működjenek, innen az eszköz elnevezése.

A kohaesor két üvegcsővében vannak e fém-tömegek: Összeköttetésben állanak azután két kis ezüstdrótval, melyek higanynyal töltött edénybe nyulnak. E higanyedényben van még két rézsodrony, melyek a levegővel szabadon érint-keznek és ezek a hullámok első felfogói. A kohaesort, hogy minél jobban meglegyen védve, dobozban zárjuk el mint az oscillator-t. A kohaesor tehát mesterséges, de felette ügyes szerkezetű; a további eljárás igen egyszerű, mert a kis tömegecskékből kivezetett áram a

rendes távirzasi eszközöket a Morse-féle írógépet és a figyelmeztető csengetyűt már működésbe hozza.

Igy vázolhattuk a még csak kezdetleges felfedezést. Még sok javítani való van e két eszközön. Az oscillator tekeréseinek igen nagy méretűeknek kell lenniök, mivel ezek dimenziója a szükséges áram erősségével áll egyenes arányban. E kísérleteknél pedig, hogy minél nagyobb távolságra sikerüljenek, igen nagy erősségű áramra van szükség. Hogy példát hozunk fel megemlítjük, hogy 6 hüvelyk nagyságu tekerésből 4 angol mértföldre terjed az áram. A kohaesor pedig a már említett alap tulajdonsága miatt rendkívül kényesnek mutatkozik.

A két eszköz működése ép oly egyszerű, mint elmésen kidolgozott. Még sok újdonságra van reményünk és most folytonosan dolgoznak már a tökéletesítésen; főképen Marconi a híres angol Prece-el. Marconi eddigi eszközeivel már sok szolgálatot tehet; ő különben, a mint egyszer kimondta, nem azon dolgozik, hogy a rendes telegrafálás helyébe új módszerét hozhassa be. Főcélja eszközeinek oly helyen való működése, hol a telegrafálás nagy nehézségekkel jár vagy abszolút lehetetlen. A mint a folyton érkező hírekből kitűnik, Marconinak ez már 8 angol mértföldnyire sikerült.

Ezen új felfedezés nagy szolgálatokat fog tehetni nagy áramu vizeknél, hol a kábelvezeték felállítása lehetetlen, magas hegységek szikláit közt, de különösen háboru esetén és a hajókról a partra történő tudósításoknál. Nagy sikerrel használható azután tengeri jelzésekre, mert egy részt áthatol a ködön, másrészt a fénynél jóval gyorsabban terjed.

A mit itt megtudunk, az még nem tökéletes munkásság eredményéről ad számot. E pár sor csak az első lépések híreit foglalta össze, a mennyiben ezek hozzánk ez ideig érkeztek.

Goldziher Károly.

P á l y á z a t.

A «Tanulók Lapja» szerkesztősége ezennel pályázatot ír a következő tételekre:

1. Elbeszélés az iskolai életből. Jutalma 10 korona.
2. Szabadon választott tárgy s faju költemény. Jutalma 6 korona.
3. Egy nagyobb költői mű fejtegetése. Jutalma 10 korona.
4. Eötvös József báró írói pályájának méltatása. Jutalma 10 korona.

«Kosmos» műintézet nyomása. Budapest, VI., Aradi-utca 8.

A dolgozatokat a papírnak csupán egyik oldalára szabad írni s jelíges levéllel vagy névalírással ellátva f. é. szeptember 20-ig kell beküldeni.

A jutalmat egyedül arra érdemes munkák szerzőinek adjuk ki s fentartjuk a jogot, hogy a meg nem jutalmazott, de közlésre méltó műveket szintén közölhessük.

A beküldött kéziratokat vissza nem adjuk, azonban a rájuk vonatkozó kritikát az eredmény kihirdetése után számítandó két héten belül a szerzőknek szívesen megmutatjuk.

VEGYESEK.

Ezer magyar feladat. Lapunk szerkesztőjének, Dr. Rupp Kornélnek munkája díszes kiállításban elhagyta a sajtót. Ajánljuk lapunk összes előfizetőinek és híveinek figyelmébe. A ki 8 előfizetőt gyűjt a 340 lapos szép kiállítású, érdekes és hasznos könyvre, egy *ingyempéldányban* részesül, aki 4 előfizetőt gyűjt, feleáron, aki 2 előfizetőt gyűjt 1 frt 50 krért kapja a könyvet, melynek bolti ára 2 frt. A megrendelések szerkesztőségünkbe is intézhetők, a megrendelési pénzek azonban Hango Antal könyvkereskedő címére — Budapest, IV., Calvintér 5. sz. küldendők. Gyűjtő iverekkel szívesen szolgál szerkesztőségünk azoknak, a kik a könyvre megrendelőket óhajtanak gyűjteni s így tiszteletpéldányhoz jutni.

A zene hatása a vadállatokra. Érdekes kísérleteket tett egy Baker nevű állatszeliidítő. Mindenkor két órával etetés után, este hatkor hegedün játszattott a menaszériában, hogy megfigyelhesse, hogyan hat a zene a vadállatokra. A párduc ép aludt, a mikor a hegedü megszólalt, föriadt és látszott rajta, hogy a hangok nem érintik kellemetlenül, mert figyelni kezdett, lábaira tette a fejét és folyton a művészre nézett. Eleinte mélabus dalokat játszottak és ezt a párduc szívesen hallgatta, de a mikor a tüzes tánczene következett, a párduc idegesen mozgatta a farkát és füleit hegyezte. Egész más viselkedést tanusított a jaguar, mely mindjárt az első hangokra nagyon ideges lett, folyton ugrált és csak szelidebb zenére nyugodott meg kissé, a mikor pedig a hegedűjátékos távozott, karmaival utána nyult. A leopárdok ügyet se vetettek a zenére, egy nőstény oroszlán morogni kezdett mig kölykei a vidám tánczene hallatára fölágaskodtak és kíváncsiságot arultak el. A bengáliai tigrisek rá se hederítettek a zenére, a hiénák pedig gyáván meglapultak.

TANULÓK LAPJA

A nmélt. vallás- és közoktatási miniszterium által 1896. május 26-án kelt 26808. sz. alatt
A KÖZÉPISKOLAI IFJUSÁG SZÁMÁRA AJÁNLVA.

Előfizetési árak:
Egész évre 4 frt.
Fél évre 2 frt.
Negyed évre 1 frt.

Megjelenik minden vasarnap.

SZERKESZTI:
Dr. RUPP KORNÉL
főgymnasiunai tanár.

Kiadja a „Kosmos” műintézet, kő- és
könyvnyomda- és hírlapkiadó részv.-társ.

SZERKESZTŐSÉG:
Budapest, IX., Soroksári-utca 31.
KIADÓHIVATAL:
Budapest, VI., Teréz-körút 23. sz.
KÉZIRATOKAT
nem adunk vissza.

Az utolsó magyar polihisztor.

(1814—1897.)

Pusztul a vén erdő.

Már csak egy-két agg törzsök maradt meg belőle, fáradt görnyedtséggel, tar koronával állanak azok is, csak gyökérzetük tartja őket szilárdan, hozzá erősödve a mult talajához.

Olykor-olykor fölkel a halál szele, megsuhogtatja szárnyait és ilyenkor mindig híja leszen a vén erdőnek egy hatalmas, kidölt törzssökkel.

Most is kevesebb lett egygyel. Kidölt azon jeles embereknek egyike, kiket a mult csodálat, lelkesedés és kegyelet tárgyául szokott a jelenre hagnyi. *Meghalt Pulszky Ferencz.*

Mi volt Pulszky Ferencz? Ha e kérdésre hivatalos, száraz kimerítősséggel akarnánk felelni, nagy helyet kellene betöltenünk. Így csak azt mondjuk: *polihisztor* volt. Tudós, nagy tudós, minők csak hajdanában születtek, de mai napság már nem teremnek. A mi korunk jó-részt csak specialistákat, aprózókat ad a tudománynak, kik az ismereteknek egy bizonyos körébe, a körnek egy szakaszába, a szakasz-nak egy hányadába merülnek el és onnan merítgetnek életük fogytiglan. Olyan emberek, a kik meg nem szédülve, egyforma otthonos-sággal és képzettséggel mozogtak a tudománynak nem egy-két, hanem sok-sok ágában, a kik meg nem hunyorgó szemmel tudtak az egyetemes tudomány Napjába benézni: a régi idők szülöttei voltak. Külömb anyagból voltak-e gyúrva, edzettebb agyvelő jutott-e nekik, mint nekünk? Annyi tény, hogy a polihisztorok élete pályája hosszabbra van szabva, mint a jelenkor tudósaié. Ilyen volt *Brassai Sámuel* és ilyen volt *Pulszky Ferencz*. Brassai Sámuel együtt született a századdal és Pulszky Ferencz nyolczvan-

három esztendő ért meg. Két polihisztorunk volt és most egy sincsen . . .

Csábit bennünket az alkalom, hogy párhuzamban vessük e két kialudt jelesünket. Mindketten az enciklopédikus tudás mintái voltak, roppant sokat tanultak és tudtak, s éppen az anyaggyűjtés kolosszális munkájánál, ismeret-tömegüknek elrészelt hatáskörénél, tudásszomjuknak számtalan tárgyra való terjeszkedésénél fogva érthető meg, hogy nem alkottak oly nagyobb szabásu művet, mit a francia chef d'oeuvre-nek nevez. (Pulszkynek nagy archaeologiai könyve legalább eddig még nem látott nyilvánosságot.) Tévedne azonban, a ki úgy okoskodnék, hogy a polihisztorok megöli a tudományos termékenységet; mert sem Brassai, sem Pulszky nem volt meddő, iskolát alapítottak s azon anyagot, melyet ők összehordottak, de föl nem dolgozhattak, földolgozzák tanítványaik. Éppenséggel az egész magyar régész- és történetíró nemzedék Pulszky iskolájából került ki.

Brassai egyetemesebb, Pulszky produktívabb tudósnak látszik; az előbbi magyarabb, következetesebb, az utóbbi mozgékonyabb, ötletesebb elme. A mi egyéniségüket illeti, születésük, temperamentumuk, a sors és a körülmények csodálatosképeles ellentétet vontak az ő pályafutásuk közt, az öveik közt, akik annyi ideig egyenlő módon tisztelve magasodtak föl a tudomány terén. Brassai igénytelen, csendes háborítlanul élt szobájának bekés falai közt, legfőbb egy-egy mérges tudományos polémia szerzett neki gondot és a közszereplés viszketege, avagy magasratörő ambíció nem bántotta.